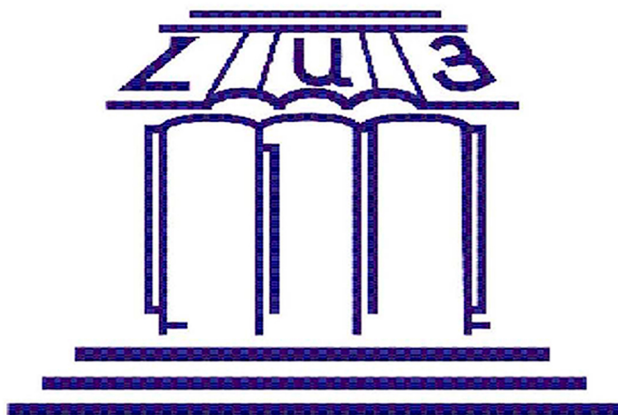

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

891.99

m-28

1925

Վ. Բ. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

19 NOV 2011

891.32

ԺԱՆ ՏԱՐԲ

Խ-28

Ste. JEANNE D'ARC

1412-1431

Տպարան «ՀՐԱԶԴԱՆ»

Պեյրուք

1925

891.32

Խ-28

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐ

ՄԲԲՈՒՀԻ ԺԱՆ Տ՝ԱՐՔ, կոչուած նաեւ Օրէանի Աղջնակը, դիւցազն Ֆրանսուհին, ծնած է 1412 ին Տօմբէմի մէջ, ի Ֆրանսա: Գեղջուկ ընտանիքի մը աղջիկն էր, չափազանց բարեպաշտ եւ աղօթասէր, որ հոգեկան վերացման վարկեաններու մէջ կը կարծէր լսել Միքայէլ հրեշտակապետի եւ Սրբուհի Կատարինէի ձայները, որոնք կը հրամայէին իրեն՝ երթալ ազատել Ֆրանսան՝ Անգլիացիներու սիրապետութենէն: Այս նպատակով ժամ Տարֆ դիմեց Ռօպէն Տր Պօսուիփուի, Ֆրանսացի հրամանատար Վօֆուէօնի, որ նախ չուզեց ներկայացնել զայն Կարօլու Է. Բագաւորին, բայց յետոյ՝ Օրէանի պաշարման ատեն՝ 1420 ին՝ զիջանելով ժամ արժանութեամբ ներու Ֆրանսայի Բագաւոր Շիմօնի մէջ, որոշեց զայն իր պալատականներու մէջէն, համոզեց, եւ անցնելով զինուորական փոքր շուկասի մը գլուխը, հարկատրեց Անգլիացիները՝ վերցնելու Օրէանի պաշարումը. յետոյ յաղթեց անոնց, եւ Ռէյմսի մէջ Կարօլու Եօքսերորդը Բագաւոր օծել տուաւ: Յետոյ ջանաց առնել Բարիզը, բայց յարձակումի պահուն վիրաւորուելով, ետ կեցաւ իր ծրարագրէն, Բագաւորին իսկ հրամանովը: Քօմբէնէի առջեւ սակայն ձախողելով, գուցէ մասնութեան հետեւանալով, գերի ինկաւ Պուրկիսեօններու ձեռքը, որոնք վաճառեցին զայն իրենց դաւանակից Անգլիացիներուն: Այս վերջինները դատեցին եկեղեցական ատենի մը առջեւ, որու կը նախագահէր Պօլէի Եպիսկոպոսը՝ Բիէն Քօօօն: Ժամ Տարֆ հոն պաշտպանեց ինքզինքը մեծ քաջասրտութեամբ եւ պարզութեամբ: Սակայն իբր Զերեթիկոս եւ հերձուածող դատաւարներով, ողջ ողջ այրուեցաւ Ռուանի մէջ, Վիէօ Մարեթի հրապարակին վրայ, 1431 ին: Ժամ Տարֆ Ֆրանսայի ժողովրդական հայրենասիր-

տութեան յիպարն է: Իր կարճատեւ կեանքը՝ նուիրուած հայրենիքի սիրոյն, եւ դժնդակ մահը, հրաշալի դուագներով լուսաւորուած, որոնց համարօտ նկարագրականը կու տանք այս գիրքին մէջ, չվերապեցան Հռովմէական եկեղեցւոյ նկատառումէն, որ ի վերջոյ, 1909 ին՝ երանելիներու կարգը դասեց զայն, եւ Սուրբանուանեց 1920 ին: Իր յիշատակը ազգային հանգամանք ունի, եւ հանդիսաւոր կերպով կը տօնուի Ֆրանսայի, Սիւրիոյ, եւ Ֆրանսական բոլոր գաղթականներու մէջ, ամէն տարի, Մալիս ամսոյ երկուրդ կիրակիի օրը:

9382-71

եղաւ ժամանակ, որ տառն Թրանսան նուաճուած և գրաւուած մէկ զաւարդ Գարձաձ էր Անդլիսցիներուն: Իր խեղճ ժողովուրդը բռնակալ լուծի մը տակ, կը տանջուէր թշնամանքի և հարածանքի դաւերու մէջ: Կարօլոս է. դեռատի ու տարարազգ զահաժառանգը, ամեն օր իր գահին ամենէն գեղեցիկ իրաւունքներուն յափշտակուելուն տկանատեսը կ'ըլլար: Ազգային աղէտի ընդհանուր այս լուրը տարածուած էր ամեն կողմ, մինչև Վոսիան նահանգները, որոնց գլխերէն միոյն՝ Տոմբէմի մէջ, չինականի մը խաշնարած աղջիկը՝ Ժան, իր հայրենիքի ցաւովը տանջուած, կը տաղնապէր, լուս ու մունջ:

Բարեպաշտ և աղօթաւէր էր նէ. իր ազգին նուիրած՝ իր տաննովեց տարիներու կուսական անխարդախ սէրը, անո՞վ միայն կը տագնապէր, ու ժամերով ծռնկի եկած, Աստուծո՞ւ օղնութիւն և միւրթարութ, ւն կը խնդրէր իր թշուառ հայրենիքին համար:

Օր մը, երբ գետինը ծնրադրած, Գարձաձ կ'ազօթէր ջերմեանդ, երկնային անրադատելի կոչումը կ'իմանայ իր մէջ երթալու մտնելու զինուորական գործերու մէջ, վարելու անոնց գեղը, և իր ձեռքովն իսկ վռնտելու թշնամին հայրենիքի սահմաններէն. և ահա տկար աղջիկը զօրացած է, ու քաջ դարձած: Երիտասարդէ մը աւելի անվախ, խելոյն ոտքի կ'ելլէ, կը տեսնէ իր պատրաստութիւնները, կ'աճապարէ երթալու քաղաքի կառավարիչին՝ Պօրիքուրի մօտ, որ մեծ զարմանքով կ'ընդունի զայն:

«— Լսէ՛, կ'ըսէ անոր Ժան, այն պատգամը՝ զոր իմ Տէրս ինծի հաղորդեց:

— Քու տէրդ, կը հարցնէ Պօրիքուր՝ դիտելով մանկահասակ հովուհին, և սքանչանալով անոր ձայնին որոշ և հաստատ շեշտին վրայ և ո՞վ է այդ քու տէրդ:

— Իմ Տէ՛րս. կը պատասխանէ Ժան, երկնքի թագաւորն է, և ես՝ Անո՛ր հրամանովը պիտի աղա-

տե՛մ Օրլէանը իր բռնակալներէն և Թրանսայի զահաժառանգը թագաւոր պիտի օծեմ իր գահին վրայ, Բէյմսի մէջ»:

Յանդուգն պատասխանը, տրուած կարծես մարգարէի մը վճռականութեամբ:

Լսելով զայս, ծերունի հրամանատարը Պօրիքուր՝ անտարբեր՝ ուսերը կը ցնցէ, և խելոյն արհամարհանքի զգացումով կը լեցուի. կը կարծէ թէ գիւհաւոր խենդ մ'է այդ աղջիկը, և պարտք կ'զգայ խրատելով ճամբու դնել, չհաճակերպելու պարագային՝ մտաղբելով պատժել ու վռնտել զայն:

Բայց Ժան կեցած է հանգարտ. իր մարքուր սիրտը չվրդովիր ունէ սպառնալիքէ, և իր կամքը անփոփոխ է երկաթի նման: Առանց շփոթելու՝ կը յայտարարէ թէ այդ նախատական լանդիմանութիւնը որ իրեն կուղղուէր՝ առաջինը չպիտի ըլլար, և թէ ինք պատրաստ էր յսկու աչքպէս երկու հատ ևս, քանի որ զինք ուղարկողը՝ նախապէս ծանուցած էր արդէն թէ երեք անգամ մերժումի և նախատանաց արդելքի պիտի ենթարկուէր:

Երկու ազնուականներ ևս ներկայ էին և ունկնդիր այս խօսակցութեան. մին կը կոչուէր Պէսնար տը Բուլենէի, և միւսը Ժան տը Նովելօնրօն: Ասոնք երբ լուսեցին հազիւ խելահաս և դեռատի աղջկան այդ ատիճան հաստատամիտ պատասխանը, յայտնակից ըլլալով, զէմ դրին Պօրիքուրի առարկութիւններուն, և ձեռքերին սուրերնուն վրայ դրած, երգում ըրին իրենք պիտի պահպանէին և առաջնորդէին Տոմբէմիին այդ հայրնասէր աղջիկը մինչև Լինօնի զգեակը, ուր կը գտնուէր խեղճ արքայորդին՝ Կարօլոս զահաժառանգը, որ սակայն չատ չանցած՝ Յաղթական մականունը պիտի ստանար:

Կառավարիչը ստիպուեցաւ տեղի տալ երկու ազնուականներու պահանջքին: «Դեմ, ըսաւ Ժանին, ինչպէ՛ս որ կ'ուզես՝ անանկ ըրէ՛»:

նոր՝ զօրականի սուրբ արձակեց:

Ժան վերջին անգամուան համար վերադարձաւ Տօմրէմի, գտաւ իր ծնողքը, ծուռկի եկած անոնց առջեւ, թոյլտուութիւն խնդրեց մեկնելու, յաշտելով միանգամայն այն փառաւոր պաշտօնը՝ զոր կատարելու կոչումը ստացած էր: Խեղճ գիւղացիները սարսափահար եղան լսելով իր խնդիրքը: Խեն Գեյըն է դրդեօքիբնեց աղջիկը: Բայց ահա երկու ազնուկանները վրայ կըհասնին, փնտռելով զայն մինչև խրճիթին ներսը, Կարելի չէ արգիլել, ծնողքը դժուարաւ կը համակերպին: Ժան կտրել կուտայ իր մագերը, երիտասարդի մը տարազը կը հագուի, ու կը բաժնուի սիրելի ծնողքէն ու ծննդավայրէն, ընկերակցութեամբ երկու հեծեալներուն, և իր մէկ եղբորը՝ որ չէր ուզած բաժնուիլ իրմէ, և հետեցաւ իրեն:

* *

Հիմա Ժան Տարք ձիաւոր զինուոր մ'է, վայելչագեղ պատերազմիկ մը, որ խրոխտաբար կը յառաջանայ, հետևորդ ունենալով չորս ձիաւորներ: Անոնք արկածալից ուղևորութեան մը մէջ են. թշնամիներով լեցուած երկիրներէ անխուսձ են անցնիլ:

«Մի՛ վախնաք, կ'ըսէ դեռատի Ժան՝ մեծ զօրականներուն, մեր առաջնորդը Աստուած է»։ Ու ողջ առողջ կը հասնին Լինօն՝ ուր կը գտնուի արքայազուներ:

Իրմէն առաջ՝ իր համբաւը հոն հասած էր արդէն. ամեն տեղ այդ դեռատի աղջկան խօսքը միայն կ'ըլլար, և ամէնքը աստուածային պատգամաւոր մը կը նկատէին՝ Օրլէանը ազատելու համար զրկուած Կարոլոս է. զայն ընդունելու փութացեր էր՝ իր ասպետներու բազմութեանը խառնուած: Ժան թէև չէր տեսած բնաւ զայն, առաջին ակնարկով ճանչցաւ, և զանազանեց միւսներէ, ներկայանալով անոր՝

«Ազնիւ Տօֆէն (*). ըսաւ, Աստուած զթաց

(*) Ֆրանսացի գահաժառանգները սովորաբար Տօֆեն կը կոչուէին:

ձեր վրայ և ձեր ժողովրդեան վրայ: Տուէ՛ք ինծի զինեալ պատերազմողներ, երթամ վերցնելու Օրլէանի պաշարումը, ու տանիմ զձեզ Բէյմս, որովհետև Աստուծոյ կամքովը պէտք է որ Անգլեացիները քաջուն մեր երկրէն, և դուք հռչակուիք թագաւոր Ֆրանսայի»։

Արքայազուներ զինուորականներու և մասնագէտներու միջոցաւ քննել տուաւ անոր կարողութիւնը: Ժանի պատասխանները այն աստիճան պարզ և խոր իմաստութեան մը դրոշմն ունէին որ կրցան անմիջապէս կատարեալ ապահովութիւն ներշնչել, և վերցնել ամէն արգելք: Կարոլոս է. զգեստաւորեց զայն տիպար զրահներով, և շնորհեց անոր՝ զօրագլուխի մը յատուկ բոյոր սպարազինութիւնները: Ժան խափոյն ստանձնեց գործերու վարչութիւնը, ու Ֆրանսական գունդերու գլուխը անցած, կտրեց անգլիացի զինուորներու շարքերը, մատնելով զանոնք չփոթահար անշարժութեան, և հասաւ Օրլէան ուր ընդունուեցաւ իրրեւ գերբնական պատգամաւոր մը: Զարմանալի՛ վիճակ. կարծես իրեն հետ՝ բարութեան ոգին կը թափանցէր Ֆրանսական վաշտերուն մէջ: Անկանոնութիւն աւարառութիւն, բռնութիւն և հայհոյութիւն, և ամէն գէշ վարմունք վերջ գտան, և ատոնց փոխարէն՝ կատարեալ անդորրութիւնը տիրեց բանակին մէջ:

Ժան շուտով յայտարարութիւն մը պատրաստեց ուղղուած թշնամիին, հետեալ կերպով.

«Դ՛ո՛ւք Անգլիացիներ, որ հաւաքուած էք Օրլէանի առջև, լսեցէ՛ք ինչ որ կը հրամայէ Ժանի Աստուածը. անիրաւութեամբ մտած էք Ֆրանսական հողը, և Աստուած իմ միջոցաւ կը պարտադրէ ձեզ թողուլ ձեր ամբողջները ու հեռանալ»։ Եւ Ժան գրել չի գիտնալուն՝ կ'ստորագրէ իր հրամանագիրը խաչանիշ նշանով մը:

Արդիւնքը սարսափելի կ'ըլլայ. Անգլիացիք ահարեկած յետս կը նահանջեն, և Օրլէանի հիւսիսային

կողմը երկու ամիս յետոյ մէջ կ'ամբաստեն իրենց բոլոր ու Վերս: Օր մը վերջ ժամ կը յարձակի ամբողջներէ միայն վրայ, հան խոռոչի մը եզրը կը գցէ չուշանս զարդ գրօշը: ամբողջը կը գրաւուի: կ'այլուի քարուքանդ կ'ըլլայ: Յաջորդ օրը յարձակում մը ևս կ'ըլլայ եկրորդ ամբողջին դէմ: վայրագ կ'աղղային է ալ զ ամբողջին պաշտպանը: Բայց ժամ անվեհեր և ամենէն աստ՝ իսկ, իր ձեռքովը ասնդուսը կը հաստատէ պատնէշին վրայ: Կը վերաւորուի թշնամիին մէկնեան, բայց ան վրդով, ձեռքովը կը քաշէ կը խլէ նետը իր մարմնին մէջէն: չուտով կ'ապել կուտայ իր վէրքը: ու կը վերադառնայ իր զինուորներուն մօտ, ճիշդ այն պահուն՝ երբ անոնք սկսած էին արդէն վհատել: Կ'ուզեորէ զանոնք կը յայձակի: կը տխրապետէ ամբողջին: Կ'աղղար ի զուր կ'աշխատի իր անձը ազատել, ու ճարահատ կը նետուի հուսա զեռին մէջ, ու խեղդամահ կ'ըլլայ:

Այս անգիւն վերջ Օրլէանի շրջակայքը հատ մ'իսկ Անգլիայի չմտալ: Թալսո և Սիսֆօք սարսափահար կը նահանջեն, թողով ազգամոթերք, գերի: հիւանդ, ամէն ինչ, իրենց նահանջի ճամբուն վրայ Օրլէանցիները կ'ուզեն հայածել զանոնք, բայց ժամ կ'արգիլէ:

Անգլիացիները ստեղծմի առաջին տղաւորութեանէն վերջ կը գանեն իրենց պաղարկեալութիւնը, և գայրոյթի կիրքէ տոբուած, անէծք ու վրէժ կը կարգան զիցապնուհիին զլխուն: զծոխքէ փախած կախարդ մը կը նկատեն զայն, և կ'երզնուեն ողջ ողջ այրել՝ և թէ կարենան զերի փռնել զայն:

Թալսո կը վերակազմէ իր բանակը նոր հասած 6000 օժանդակ զինուորներով և իր կողմնորոշած պատիւը նորոգելու համար պատերազմելու հասնողով կը սողորի: Ռիչմանս սուրբիշ Պրասայի զօրապետներ խորհուրդ կ'ընեն ժամի հետ, ընկիւքնին օրոշելու համար:

«Պէտք է յարձակինք, կ'ըսէ ժամ հաստատապէս, ու վտարենք զանոնք մեր սահմաններէն դուրս»:

Իր խօսքը պատգամ մ'է, Պրանսացիները անսպասելի յարձակին և փախաւոր յաղթանակ մը կը տանին: Անյաղթելի թալսո զերի կ'իյնայ: Բայց վեհանձն օրոշումով մը՝ աղատ կ'արձակուի առանց փրկանքի: գործ մը՝ որով Պրանսացիները իրմէ չվախալու ապագայը կուտային:

Ժամանակը եկած էր որ զանաժառանգը թաղաւոր օծուէր: ժամ իսկոյն առաջարկ բերաւ և ստիպեց որ ըլլայ: իր խօսքը կ'աղղէր ամենուն: Տօֆէն զգատով ձեռք մը առաւ, փոխեց իր թոյլ բնաւորութիւնը, և առանց նկատի առնելու պատահական վտանգները, քանի մը վաշտերու գլուխն անցած ճամբոյ ինկաւ կատարելու յանդուգն ուղի օրութիւն մը՝ թշնամիին գրաւած նահանգներուն մէջէն:

Ժամ զրօշը բարձր բռնած կը յառաջանար արքունի թափօրին առջեւ, շարունակ տալով անհրաժեշտ հրամանները: Թշնամիի ոչ մէկ ջոկատ չտեսնուեցաւ, կամ չպատահեցաւ արգիլելու համար զեռի մը անցքը: կամ քաղաքի մը մուտքը: Երբ Թրօյի առջև հասաւ, բնակիչները վարանեցան քաղաքի զընները բանալու: Ժամ ուղղեց անոնց՝ գրաւուր իր հետեալ հրովարտակը:

«Տիարք քաղաքացիք, և բնակիչք Թրօյի, յանուն Աստուծոյ կը խնդրեմ որ հնազանդիք Պրանսայի ազնիւ թագաւորին, և զմէք, հաւատարիմ Պրանսացիներ, փութաղէք ողջունել Կարոլոս արքան Պրանսայի»:

Կոչը լսելի եղաւ: Կարոլոս փառաւոր կերպով ընդունուեցաւ հան, ինչպէս նաև Շալօնի մէջ, երբ Ռէյմսի մօտ հասան, քաղաքին պահակազօրքը՝ որ թշնամիին հետ դաշնակից Պուրկինիօններ էին, ժամը տեսնելով փախան, և թափօրը այնտեղ ևս մուտք չգործեց յաղթական: Այս հերպով զեղջկուհին ժամ, իր ծնընդավայրը ձգելէն երեք ամիս վերջ յաջողեցաւ Կարոլոս է. ի թագաւորական մեծահանգէս օծումը ընել տալ Ռէյմսի մէջ:

Պատմական այդ փառաւոր ժամուն, ժան՝ պատերազմիկի մը խրոխտ տարազովը կազնած էր թագաւորին աջ կողմը, ձեռքը բռնած իր միրական դրօշը, և ուրախութեան արցունք կը թափէր: Հանդէսէն վերջ ժան՝ խօսքը արքունական Տիւնուաթ ուղղելով՝

«Հիմայ՝ ըսաւ, եթէ մեռնիմ իսկ՝ ալ հողս չէ»:

Տիւնուա հարցուց թէ արդեօք մօտայում վախճանի մը նախազգացումն էր որ կ'ունենար: «— Ոչ պատասխանեց ժան, բայց այլևս իմ պաշտօնս լրացած է»:

Եւ ստուգիւ ժան շատ անգամներ այնուհետեւ փափաք յայտնեց թագաւորին՝ թողուլ զինքը, վերադառնալու համար իր հարկէնի գիւղը, ապրիլ իր ծնողացը մօտ, և առաջուան պէս արածելու ընտանի խաչինքը: Բայց անօգուտ: Թագաւորը բացարձակապէս հակառակեցաւ, և չկամեցաւ երբեք հեռացնել զայն իր քովէն: Ժան ակամայ համակերպեցաւ, բարձրացաւ ազնուականութեան տիտղոսին ինք, իր ծնողքը և երեք եղբայրները. և իր ծննդավայրը մշտնջենապէս զերծ հռչակուեցաւ ամէն տուրքերէ: Աւա՛ղ, սակայն, որ Կարոյոս է. այժմ փ բարիք միայն պիտի կրնար ընել այդ չնաշխարհիկ դիցուհուհիին:

* *

Կարոյոս է՝ շատ չանցած կարևոր ոյժով մը Բարիզի վրայ քայեց, և յարձակեցաւ, բայց ձախողութեան մատնուելով ետ քաշուեցաւ, վերադարձաւ Շինօն, ուր սկսաւ շուայտ կեանք մը անցընել, անձնատուր եղած իր զուարճութիւններուն և հաճոյքներուն: Քօնրիէներ քաղաքը որ թագաւորին պաշտպանութեան տակ էր նոյն միջոցին պաշարուած էր Պուրկինէօններու կողմէ: Ժան աճապարեց քաղաքին օգնութեան, և հոն հասած օրն իսկ սաստիկ ճակատամարտ մը մղեց թշնամիին դէմ. յետոյ կանոնաւոր նահանջ մը ընելով, յաջողեցաւ ամբողջ զօրքը մտցնել քաղաք, սակայն իր զօրքը պաշտպանելու համար վերջապահ մնացած ըլլալով, անոնց ներս մտնելէն

վերջ երբ հասաւ պարիսպին մօտ, դժնդակ դիպուածի՝ թէ դաւադրական մատնութեան մը հետևանք, չենք գիտեր, քաղաքին դուռը արդէն գոցուած գտաւ իր վրայ, ու խեղճ դիւցազնուհին, առանձին անպաշտպան, գերի ինկաւ ուղջամբ Պուրկինէօններու ձեռքը: Պուրկինէօնները՝ կողմնակից ըլլալով Անգլիացիներուն, տասն հազար ոսկիի փոխարէն ժանը անոնց ծախեցին: Պէտքօր, Անգլիացիներուն կողմէն, ուրախութենէն խանդավառուած, գոհունակութեան աղօթք երգել տուաւ ամէն կողմ, ու հրամայեց շուտով դատաստանի քաշել աղջնակը: Կախարդ մըն է կ'ըսէր ան, և կ'ուզէր ողջ ողջ արել տալ:

Դատաւարութիւնը տեղի ունեցաւ Ռուանիմէջ: Պօլէի եպիսկոպոսը՝ Բիէն Քօչօն, չարարարոյ ճանչցուած մէկը, կը նախադահէր ատեանին: Ամբողջ դատը տասնըվեց նիստ ունեցաւ, և տեղ երեք ամիս: Դատաւորները թէ և մտադրած էին արդէն մահուան դատապարտել զայն, կ'ուզէին սակայն ստիպել խոստովանելու թէ՛ պատգամը զոր ժան ստացած էր անցնելու համար բանակին զլուխը, ո՛չ թէ անտուածային էր՝ հապա սատանայական: Բայց իրենց ջանքերը ապարդիւն մնացին. ժան պատասխան իսկ չըտուաւ անոնց առարկութեան:

Դատաւարութեան մանրամասնութիւնը կարդացած ատեն մարդ սարսուռ կ'զգայ նկատելով դատաւորներուն կատաղութիւնը, ու կ'սկանչանայ լսելով այն պատշաճ և հանձարեղ պատասխանները, որ դաշտերու մանկատի անուս այդ աղջնակը կու տար աներկիւղ: Երբեմն կը քոտ թշնամանքով մը երբ ամենքը միասին կը խօսէին իրեն դէմ, ինք մեղմ չեղտով մը՝

« — Եթէ առ մէկ խօսեցէք, բարեկամներ, կ'ըսէր, եթէ կը հաճիք: »

— Երդուընցի թէ ճշմարտութիւնը պիտի ըսես.

— Ճշմարտութիւններ կան՝ որոնք ձեզի ըսելու

պայտաւոր չեմ, հետեւորար չեմ կրնար երդնուի:

— Չի ջանայիր ր' աւ աղտակու համար:

— Եթէ ազատամ ըլլայի՝ չպիտի կրնայիք ամբաստանել զիս իբրեւ բանարարի՝ հաւատարիս, մինչ զուք իսկ հաւատք չունիք:

— Կը կարծես թէ Աստուծոյ շնորհքին արժանադամ ես:

— Եթէ չեմ՝ Աստուծոյ արժանացնէ իսկ եթէ եմ՝ Աստուծոյ իր շնորհքով պահէ:

— Ըսիր թէ տեսիլք տեսած ես, Կարոյոս թագաւորն ալ տեսած է:

— Կրնա՞ք մարդ զրկել և հարցնել իրեն:

— Ինչո՞ւ համար թագաւորին օժման տաներ քու դրօշդ պատգամ էիր խորանին քովը:

— Իմ դրօշս վիշտերու մէջ ներկայ եղած էր, պէտք էր որ պատուի և փառքի ալ մասնակից ըլլայ:

— Քու թագաւորդ աղէկ բան մը ըրաւ Պուրկինիօնի գերապայծառը մեռցնել տալով:

— Մեծ դժբախտութիւն մ'է այդ Ֆրանսայի համար, բայց ի՞նչ պատճառով ալ որ կատարուած ըլլայ, դարձեալ Աստուծոյ է որ զիս իրկեց օգնելու համար Ֆրանսայի թագաւորին՝ Անգլիացիներուն դէմ:

— Աստուծոյ կ'ատէ՞ արդեօք Ֆրանսացիները:

— Չեմ գիտեր, գիտցածս այն է թէ՛ անոնք ամէնն ալ պիտի վտարուին Ֆրանսայէն, և մնացողներն ալ պիտի կորսուին:

Դատաւոր Քօչօն և իր ընկերները, կամ լաւ է ըսել՝ մեղսակիցները չկրցան մահուան դատաստապարտելու բաւարար պատճառներ գտնել ժանի վրայ, բայց Անգլիացիներու կամքը գոհացնելու համար իրենց տուած խոստումին համաձայն, զայն ողջ աչրելու համար կարգէ զուրս անգութ պատրուակ մը հնարեցին, բանտին մէջ մերկացնել տուին զայն, և բացարձակ արդելք դրին այր մարդու զգեստ հագնելու, բայց իր անկողնին քով միայն այր մարդու զգեստներ դը-

նել տուին: Արդ, յաջորդող կիրակի օրը Ամենասուրբ Երրորդութեան տօնն ըլլալով, ժան՝ մեծարանքի հազար եխնի ուղեց, և ստիպուած հազաւ այդ զգեստները: Քօչօն կոկիկոպտը և դատաւորները որ արդէն այդ բանին կ'սպասէին՝ վճռեցին իսկոյն թէ կախարդ մ'է և հերետիկոս, և դատապարտեցին զայն ողջ ողջ աչրուելու:

Վճիռը որոշուեցաւ գործադրել նոյն օրն իսկ: Քօչօն չղլայաւ շնորհքը՝ խոստովանահայր մը զրկելու իրեն: Եւրի քահանան՝ որ արժանաւոր անձ մ'էր, արցունքոտ աչքերով խմացուց խեղճ աղջկան՝ աղետալի վճիռը:

Տարաբախտ կոյսը չկրցաւ զսպել իր լացը, ու հեկեկալով՝

«Աստուած, ըսաւ, Մեծ դատաւորը՝ թող դատէ ինձի այս բոլոր անգթութիւնը և արդարութիւնը ընողները: Մհ... իր օգնութեան շնորհիւ կը յուսամ որ այսօր իր արքայութեան մէջ պիտի ըլլամ»:

Անսպասելի անօրինութիւնով մը՝ ժան Տարքի, թոյլ կը տրուի Ս. Հաղորդութեան վերջին շնորհքը: ժան կը պապակէր արգէն այդ շնորհքի փափաքովը:

Մայիս ամսուայ վերջին օրն էր, ժանը նստեցուցին ժահապարտի սալակին մէջ: Խոստովանահայրը և ուրիշ քահանայ մը՝ որ քանի՛ անգամներ արդարութիւն պահանջած էին դատաւարութեան ընթացքին, նստած էին իր քովը: Անգլիացիներ՝ տապարներով, սուրերով ու տէգերով զինուած՝ կարգին շուրջը բոլորած կը յառաջանային:

Եւ մինչդեռ սալակին անիւը իր չարագնաց ընթացքը կը բոլորէր դէպի մահուան պողոտան, մէջը՝ անմեղունակ կոյսը անտրտունջ՝ կ'աղօթէր այնչափ ջերմեռանդութեամբ, որ տեսողները ցաւագին՝ արցունքներ կը փոցկէին, իր հետեւորդներէն չափեր չկրցան շարունակել ձամբան, և ետ դարձան յուզումնահար:

Երբ ժան հասաւ տանջանայ վայրը՝ «Ախ,

Ռուսն, Ռուսն, զոչեց, ևս հոս մեռնելու էր»։ Ու
ծունկի գալով սկսաւ աղօթել, Ս. Կոյսին և բոլոր
սուրբերուն պաշտպանութիւն խնդրելով։ Այ սրտերը
չէին դիմանար, երբ տեսնուեցաւ այդ սրբասուն աղ-
ջիկը հանուած նահատակութեան կառափնատին վրայ՝
զոհուելու պատրաստ, արցունքներ և հեծեծանքներ
ծայր տուին ամէն կողմէ։ Տեսարանը սրտամորմոք էր.
Նայօնի եպիսկոպոսը, և ուրիշ Թրանսադի կղերական-
ներ որոնք ժանի մօտն էին՝ ետ քաշուեցան զգածուած։

Ինք արդէն խաչին վրայ դամուելու պատրաստ,
ժան խաչ մը ուղեց միսիթարուելու համար։ Անգլիա-
ցի մը երկու գաւազաններ իրարու կապելով խաչ մը
ձեացուց ու ներկայացուց։ Ժան համբուրեց զայն
սրտագին։ Բայց փափաքելով եկեղեցիէն բերուած խաչ
մը ունենալ իր վրայ, ստացաւ, սեղմեց իր սրտին վը-
րայ ուժգին, և շարունակեց աղօթել մեծ ջերմեռան-
դութեամբ։

Անգլիացի զօրակաւներ սակայն՝ որոնց համար
կարծես գութի զգացումը անրնական էր և օտար,
սկսան սրտնեղուել արարողութեանց երկարելուն հա-
մար։ «Լրացուր պաշտօնդ» պողացին քահանային,
և հրամայեցին դահիճին՝ վճիռը գործադրել։

Կրկնելու պէտք չմնաց. վայրագ զինուորներ դա-
հիճին առաջնորդութեամբ՝ հրմշտկելով տարին ամմեղ
կայանաւոր աղջնակը դէպի տանջանարան, մինչդեռ
ան՝ խաչը կուրծքին սեղմած, կը շարունակէր աղօթել
անդադար։

Գաճէ շինուած բարձրաւանդակի մը վրայ դիզ-
ուած էր ահագին փայտակոյտ մը. ժան հանուեցաւ
անոր գագաթը, կապուեցաւ մէջտեղէն բարձրացող
ցիցին, որու ծայրը դամուած էր տախտակ մը, որու
վրայ արձանագրուած էր իր յանցանքը ծանուցանալ
երեք բառ. «Հերետիկոս, Կախարդ, Խաբեբայ»։ Կրակը
տրուեցաւ փայտակոյտին, երբ դեռ խոստովանչայր հայր
Մարթէն՝ ժանի մօտն էր։ «Տէ՛ր Յիսուս» պողաց ժան.

և անմիջապէս վար իջեցնել տալով քահանան. «Դի-
մացս կանգնէ՛, ըսաւ, և բարձրացուր խաչը աչքերուս
առջև, մինչև մեռած բոպէս չգրկուիմ տեսնելէ զայն,
և դուն սրտապնդէ՛ զիս միսիթարական խօսքերով»։

Յետոյ վերջին անգամ մը ևս անդրադարձաւ իր
կարճատե անջեպին վրայ։ Կրկնեց թէ ինք՝ Աստու-
ծոյ պատգամն էր որ ընդունուած էր և գործադրած,
թէ երեք չէ՛ր խարուած, և Աստուծոյ կամքովն էր որ
կրցած էր այսպէս գործել համարձակ։ Յետոյ ըողոքե-
լով իր նկատմամբ եղած անարդարութեան դէմ,
պաշտպանեց իր անմեղութիւնը, և աղօթքը չրթուն-
քին, բոցերու լեզուներէ չըջապատուած, վերջին ան-
գամ մը ևս խմացուելու չափ բարձր ձայնով արտա-
սանելով Տէր Յիսուսի անունը, աւանդեց իր անրիժ
հոգին։

Չեղաւ մէկը որ չի լար։ Չեղաւ սիրտ մը չճմուէր,
չփղձկէր։ Բացառարար քանի մը Անգլիացիներ կը
շարունակէին խնդալ։ Բայց Թրանսադիները անգութ
և անարդար կը գտնէին այս տեսակ դատապարտու-
թիւն մը. «Մարտիրոսուհի՛ մըն է» կը մրմնջէին։
«Ա՛հ, կորսուած ենք. կ'աւելցնէին, սուրբ մըն է որ
կ'արեն, իցի՛ւ թէ մեր հոգին ալ կարենար ըլլալ հոն՝
ուր կը հանգչի հիմայ իրենը»։

Խղճահար էին ամէնքը, և այս տեսակ խօսքեր
կ'ընէին։ Մէկը սարսափով կը պատմէր թէ տեսած էր
Յիսուսի անուները ցեղէն գիրերով գրուած, խարոյ։
Կին վերեւը։ Բայց աւելի հրաշային տեսաւ Անգլի-
ացի մը՝ որ ուխտած էր իր ձեռքովը խուրձ մը փայտ
աւելի դնել այրող խարոյկին վրայ, և այն պահուն
որ ժան խեղդուկ ձայնով մը Տէր Յիսուս աղագակե-
լով իր հոգին կ'աւանդէր, սա խելակորոյս կ'իյնայ
նուաղած։ Ժամանակ մը վերջը երբ սթափեցաւ,
գնաց գտաւ իր խոստովանանայրը, զղջում յայտնեց ա-
նոր՝ այդքան ատած ըլլալուն համար այդ անմեղ կոյսը՝
որ կ'ըսէր ճշմարիտ սուրբ մըն էր, նա տեսած էր ա-

նոր հողին սուրալը գէպի ելկինք, ճերմակ աղաւնիի մը երեսիմով: Գահիճն ալ իր կարգին՝ աստիկ խղճահար եղած էր. ու դարձի եկող մեղաւորի մը ճշմարիտ եռանդով զնայ խոստովանեցաւ իր չարութիւնը, ու թողութիւն խնդրեց:

Եւ եթէ հարցաւ թէ ինչ կզան այս գոտապարտութեան հեղինակները, պիտի պատասխանուի թէ քոյրն ալ չուտով փճացան ըշուտացան: Բիէս Քօչօն, որ Պօլէի եպիսկոպոսն էր և աշպխի վատ արարքով մը Ռուանի արքեպիսկոպոս ըլլալ կը յուսար, իր ունեցած աստիճանն ևս կորսուեցաւ, ու մեռաւ տաժանեկի թշուառ վիճակի մէջ: Իսկ Կարայոս Է, չուտաւ և ապերախտ թաղաւորը որ կոչին շնորհիւ յողթական տիտղոսին արժանացած էր, և երբեք փոթ չէր բրած ազատելու զայն իր դահիճներուն ձեռքէն, իր պատիժը գտաւ իր զուտ զուակին երեսէն. որքէ թուաւարուելու վախովը տողարուած, վերջապէս մերժեց ընդունիլ ամէն սնունդ, և այդ կերպով մեռաւ սովամահ:

* *

Տամբէմի մէջ հիմա, գեղեցիկ ձորակի մը խորը իրը ցանկալի յիշատակ կը մնայ այն տնակը, որու մէջ անտողիւտ աղջնակը ժանձրացաւ իր աչքերը, այդ աղնիւ կոյսը՝ որ թողուց հովուական ցուպը՝ անելու համար պատերազմողի սուրը, լքեց իր ոչխարները՝ առաջնորդելու համար հայրենիքի յուսահատ զուակները՝ գէպի յողթանակ: Հիմա իր տնակը զարդարուած ու նորոգուած՝ իր շինական երեսիքին մէջ, իր տնունը կը յաւերժացնէ: Հոն՝ տնակին սաջիկ հրապարակին վրայ կը բարձրանան դեղուղէշ շատ մը կաղամախներ, ու կեդրոնը կառուցուած քարաշէն մեծ աղբիւրին ճակատին վրայ կը տեսնուի գիւղաղնուհին կիտարձանը՝ հետեւեալ պարզ արածանադրութեամբ.

Ժ Ա Ն Տ Ա Ր Ք Ի Յ Ի Շ Ա Տ Ա Կ Ի Ն

1412-1431

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0340513

34441